

שנמנעה מלאכול מהעץ מפני הפחד שמזיק וממית, אולם הנחש בירר לה שאינו ממית ומשהוסר פחד המות, אכלה ממנו.

☞ **רש"י הירש:** שורש המילה 'הַשִּׂיֶאֱנִי' - נ.ש.א., שקרוב למילה 'נשה', שביאורה: להציג תביעה שלא באה על סיפוקה, לדרוש מהזולת את קיום הבטחתו. חוה טענה שהנחש בא אליה בדמיונות של כזב.

☞ **שו"ת דברי מלכיאל**¹¹⁴: השיאני לשון נישואין¹¹⁵.

יְדַוְּאֵמֶר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל הַנָּחַשׁ פִּי עֲשִׂיתָ זֹאת אָרוּר
 אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל גְּחֹנְךָ תֵּלֵךְ
 וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

מדוע הקב"ה לא שאל את הנחש לפשר מעשהו, כפי שעשה עם אדם וחווה, טרם שגזר את ענשו?

☞ **מדרש רבה (כ, ב):** "עם אדם נשא ונתן¹¹⁶, עם חוה נשא ונתן¹¹⁷, ועם נחש לא נשא ונתן¹¹⁸, אלא אמר הקב"ה: נחש זה רשע בעל תשובות, ואם אומר אני לו עכשיו¹¹⁹, הוא אומר לי: אתה צוית אותם ואני צויתי אותם, מפני מה הניחו צוויך והלכו להם אחר צוויי¹²⁰, אלא קפץ עליו ופסק לו את דינו¹²¹".

☞ **סנהדרין כט ע"א:** "אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן: מנין שאין טוענין למסית¹²²? מנחש הקדמוני, דאמר רבי שמלאי: הרבה טענות היה לו לנחש לטעון¹²³ ולא טען ומפני מה לא טען לו הקב"ה? לפי שלא טען הוא. מאי הוה ליה למימר¹²⁴? 'דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין¹²⁵? דברי הרב שומעין¹²⁶!'".

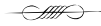
☞ **הערות** ☞

114. חלק ז - דרשות דרשה ד.
 115. מבאר על פי חז"ל (יבמות קג ע"ב) "אמר רבי יוחנן: בשעה שבא נחש על חוה הטיל בה זוהמא, ישראל שעמדו על הר סיני - פסקה זוהמתן.
 116. הקב"ה שאל תחילה את אדם "הֲמֵן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לִבְלֹתִי אֶכֶל מִמֶּנּוּ אֶכְלֶתָ" (לעיל פסוק יא), ורק לאחר מכן חרץ דינו וענשו.
 117. הקב"ה שאל תחילה את חוה "מֶה אַתָּה עֲשִׂיתָ" (לעיל פסוק יג), ורק לאחר מכן חרץ דינה וענשה.
 118. הקב"ה לא פנה לנחש ולא שאל אותו מדוע עשה זאת, כפי שפנה לאדם ולחוה אשתו.
 119. אם אשאל אותו מדוע עשה זאת.
 120. אמר הקב"ה: הנחש יענה לי על כך - מדוע שמעו בקולי ולא שמעו בקולך שאסרת זאת, מעין דברי חז"ל: "דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין" (סנהדרין כט ע"א).
 121. הקב"ה החליט לפסוק את דינו ולא לשאול אותו מדוע עשה זאת.
 122. אדם שמוגיע להישפט בבית דין, צריך לחפש נקודות זכות כדי לפטור אותו בדיון, בשונה מהיחס למסית, למחטיא את הזולת, שעליו אין לחפש זכות. מנין המקור לכך?
 123. המהרש"א מבאר שהנחש יכל לטעון: "כל המוסיף גורע", מדוע הוסיפה האשה על הציווי של הקב"ה, לולא הוסיפה האשה, לא היתה אוכלת ולא היו חוטאים.
 124. מה יכל הנחש לטעון לעצמו?
 125. כשדברי התלמיד (הנחש) סותרים ונוגדים את דברי הרב (הקב"ה), כדברי מי יש לנהוג?
 126. ודאי שיש לשמוע (ולנהוג על פי) לדבריו של הרב, ולא של התלמיד. בנמשל - 'דברי הרב (= הקב"ה, שאסר על האדם

☞ **רד"ק:** בעוד לאדם ולאשתו היתה טענה, אם כי חלושה, הרי שידע הקב"ה שלנחש אין מענה או טענה כלל, ועל כן קילל אותו מיד, ולא המתין לשאול אותו לפשר מעשהו.

☞ **תולדות יצחק:** משום שהנחש לא עבר על איסור אכילה מעץ הדעת, כמו אדם וחוה, אלא רק החטיא אותם. למדנו כאן שענשו של המחטיא גדול יותר מענשו של החוטא. הקב"ה לא פנה לנחש שהחטא שלו היה חמור יותר.

☞ **הנצי"ב מוולוז'ין:** הקב"ה לא פנה אל הנחש ולא דיבר עימו, אלא רק עם מזלו, שהוא כמו הנחש עצמו.

"אָרוּר אַתָּה מְפָל...", מדוע קילל הקב"ה את הנחש לפני שקילל את אדם וחוה?

☞ **ברכות סא ע"א:** "בגדולה¹²⁷ מתחילין מן הגדול, ובקלה מתחילין מן הקטן... בקלה מתחילין מן הקטן - בתחילה נתקלל נחש, ולבסוף נתקלה חוה, ולבסוף נתקלל אדם".

☞ **חזקוני:** הקב"ה קילל אותו ראשון תחילה לפניהם, על פי סדר החטא, הנחש התחיל, כשפיתה את חוה ונתקלל ראשון, אחריו חוה שטעמה מהפרי ובסוף אדם, שאכל אחריה ובעקבותיה.

☞ **רד"ק:** הנחש גרם לחטא אדם וחוה, ועל כן נענש והתקלל ראשון, לפניהם.

☞ **חתם סופר:** אם היה דן הקב"ה את אדם או את חוה תחילה, הם היו מנסים להיפטר מעונש בטענה שהנחש פיתה אותם, ועל כן אינם חייבים¹²⁸. הקב"ה העניש תחילה את הנחש כדי לסתום את טענותיהם מראש, שלא יאשימו את הנחש.

"אָרוּר אַתָּה מְפָל...", מה המיוחד בקללת הנחש?

☞ **תענית ח ע"א:** "אמר ריש לקיש: מאי דכתיב 'אם ישלך הנחש בלוא לחש ואין יתרון לבעל הלשון'¹²⁹? לעתיד לבא מתקבצות ובאות כל החיות אצל הנחש ואומרים

☞ הערות ☞

ואשתו לאכול מפרי עץ הדעת) ודברי התלמיד (=הנחש), 128. אמנם על כך יכל הנחש לטעון את הטעון הידוע, כפי שפיתה וסתר את דברי הקב"ה) דברי מי שומעין? (=לקול מי היה על האדם ואשתו לשמוע?). המסר - לטענת האשה "הנחש השיאני ואוכל" אין ממש, שהרי לא היתה צריכה לשמוע בקולו. ומכך שלא הניחו לנחש לטעון זאת אנו למדים ש"אין מהפכין בוכותו של מסית".

129. קהלת י, יא.

127. כשצריך לכבד, מתחילים בגדול.

לו¹³⁰: ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה¹³¹ יש לך¹³²? אמר להם: 'וְאִין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלְשׁוֹן'¹³³."

☞ **סוטה ט ע"ב**: "אמר הקב"ה: אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה¹³⁴, ועכשיו - ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה. אני אמרתי: יהלך בקומה זקופה, עכשיו - על גחוונו ילך. אני אמרתי: יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו - עפר יאכל. הוא אמר: אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו - 'וְאִיבָה אֲשִׁית בֵּינָהּ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעָהּ וּבֵין זֶרְעָהּ'."

☞ **רבי יונתן בן עוזיאל**: "וְאָמַר לְחַוְיָא: אָרוּם עֲבַדְתָּ¹³⁵, דָּא לִיט אַתְּ מִפְּלַ בְּעִירָא וּמִפְּלַ חִיּוֹת בְּרָא. עַל מִיעָה תְּהָא מְטִייל וְרַגְלָהּ יִתְקַצְצוּן וּמִשְׁכָּהּ תְּהִי מְשֻׁלַּח חֲדָא לְשֵׁב שְׁנִין¹³⁶ וְאַרִיסָא דְמוֹתָא בְּפִמָּהּ וְעַפְרָא תִיכּוּל כָּל יוּמֵי חַיֵּיהּ¹³⁷."

☞ **רש"י**: בתחילה היו לו רגלים ונקצצו.

☞ **חזקוני**: הקב"ה קילל את הנחש "אָרוּר אַתָּה מִפְּלַ הַבְּהֵמָה...", לכל בהמה או חיה נתן הקב"ה עשב לאכילה, בעוד הנחש יאכל רק עפר.

☞ **אבן עזרא**: בעקבות קללת הקב"ה, הולך הנחש על גחוונו, על בטנו, בשונה מכלל הבהמות והחיות.

☞ **מלבי"ם**: מאמירת הקב"ה "אָרוּר אַתָּה מִפְּלַ הַבְּהֵמָה וּמִפְּלַ חִיּוֹת הַשָּׂדֶה" למדים שגם הבהמות והחיות התקללו, אך הנחש התקלל יותר מהם. בהתאם לירידת האדם ממעלתו, ירדו גם בעלי החיים עמו, חיות השדה התקללו יותר מהבהמה, שבתחילה לא אכלו בשר. כמו כן, חז"ל דייקו שלענין ימי ההריון הבהמה מקוללת יותר שיאריכו פי שבעה מהחיה¹³⁸. קללת הנחש התייחדה באיבה שהשכין הקב"ה בין צאצאיו של הנחש לזרעו של האדם, "וְאִיבָה אֲשִׁית בֵּינָהּ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זֶרְעָהּ וּבֵין זֶרְעָהּ", ביחס לבעלי החיים האחרים המזיקים לאדם יש אולי שנאה, אך לא איבה, שגדולה וחמורה משנאה. בנוסף, המילה "אֲשִׁית" מורה שהשנאה אינה זמנית, אלא נקבעה לדורות.

☞ הערות ☞

130. רש"י ד"ה ולך מה הנאה יש לך, מבאר שהקב"ה מביא את בעלי החיים לשיח זה עם הנחש, כדי שיתבייש, שהשיא את אדם הראשון לחטוא. המסר, שיתביישו מספרי לשון הרע, על שמדברים לשון הרע, כפי שהנחש מתבייש, למרות שאין להם כל הנאה מהסיפור.
131. מדוע אתה מכיש והורג את בני האדם, הרי אתה לא אוכל אותם? הרי אין לך הנאה מהמאכל.
132. המהרש"א מבאר שאמנם הקב"ה אמר לנחש "וְאִתָּה תְּשׁוּפְנוּ עִקְבֶךָ" (לקמן פסוק טז), אולם לא חייב אותו לנשור ולהמית, אלא רק אישר לו זאת.
133. הנחש מודה שאכן אין לו כל הנאה. על אותו עיקרון, בהתאם למסר, גם למספרי לשון הרע אין כל הנאה מסיפור לשון הרע.
134. כך תכנון הקב"ה לפני שהנחש חטא, ועל כן ברא אותו ערמומי וחכם מכל החיות.
135. הקב"ה אמר לנחש שבגלל מה שעשה, יקולל יותר מכל הבהמה ומכל חית השדה.
136. על בטנו יהיה מהלך ורגליו תקוצצנה ועורו יהיה מופשט ממנו כל שבע שנים.
137. ארס מות יהיה בפיו ועפר יאכל כל ימי חייו.
138. בכורות ח ע"א: "כשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבעה ומאי ניהו? חמור מחתול, כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע, דהוה שב שני".

❧ **כלי יקר:** מבאר על פי חז"ל¹³⁹, מדייק מהאות מ' בדברי הקב"ה, שקללת הנחש אינה ביחס לשאר בעלי החיים, אלא יהיה מקולל על ידם. "אָרוּר אֶתָּה מְפֹל הַבְּהֵמָה", הנחש התקלל, שיהיה ארוור מפי כולם, שכל החיות יתקבצו אליו ויקללו ויבזו אותו וילעגו לו על שאין לו הנאה.

❧ **אברבנאל:** החיות הטורפות ניזונות מבשר, ולא מעשב ועל כן מזיקות גם לבני אדם. בתחילה היה ניזון הנחש מעשב השדה כמו כל בעלי החיים ובהתאם לכך היה טבעו, כמו בעלי החיים שאינם רעים ואינם מזיקים. הנחש לא הסתפק באכילת העשב, כפי שהגדיר לו הקב"ה וטיפס על העץ כדי לאכול מפריו. בתגובה, קילל אותו הקב"ה "אָרוּר אֶתָּה מְפֹל הַבְּהֵמָה", שינה את מזגו ועשאו אוכל עפר בלבד, שלא יאכל עוד עשב כמו שאר בעלי החיים. בעקבות זאת, נעשה הולך על גחון, סמוך לעפר הארץ, ששם יחפש את מזונו, שלא יוכל לטפס על עצים לחפש פרי שאינו מיועד עבורו. מזגו ה"חדש" הוא ההיפך מבני אדם, ועל כן הטביע הקב"ה שתהיה בינו ובין בני האדם איבה לדורות, ובכך התקלל הנחש יותר מכל בעל חיים אחר.

❧ **האדמו"ר מגור (חידושי הרי"מ):** הנחש הורחק מכל סממן קדושה, הקב"ה ניתק אותו מכל אפשרות לשאת עיניו מעלה, ככל אחד מהנבראים בעולם, כל אימת שתור אחר מזונותיו. לא תהיה לו ההזדמנות לפנות לבורא עולם ולבקש על מזונותיו.

❧ **הנצי"ב מוולוז'ין:** עיין עמוד 133 תשובה לשאלה 'מדוע הנחש התקלל יותר מכל בעלי החיים'.

❧ **מהרי"ל דיסקין:** הקב"ה קילל את הנחש, שכל מה שיאכל, יהיה לו טעם של עפר, ולא נותרה לו הרגשת טעם כלל. לכאורה ניתן היה לומר שהואיל וטעמו ניטל ממנו אין לקללה זו כל משמעות, אלא שקללתו שיהיה משתוקק לדבר אחר ולטעם אחר, שכן עדיין טעם עפר נותר לו.

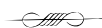
❧ **רבי שמואל גריינימן:** מיישב קושיא נוספת, מה אכפת לנחש איך יקבל מזונותיו, הרי מבחינתו החשוב ביותר זה שיקבל את מזונו. וביאר זאת על פי חז"ל במכילתא, במדבר ירד לבני ישראל מן בכל יום ולא פעם בשנה כדי שבכל יום יבקשו מהקב"ה את המזונות. קללת הנחש, שכביכול מזונו מצוי בכל מקום, משמעותה - שניטלה ממנו הזכות לפנות להקב"ה ולבקש על פרנסתו, בניגוד לשאר בעלי החיים, שמזונותיהם מסורים בידי הקב"ה.

❧ **רבי זלמן סורוצקין:** גם בעלי החיים שיש להם ארס והם דורסים, דריסתם נעשית ביד במקביל לארס שבפיהם, בניגוד לנחש, שהתקלל באופן מיוחד שהארס יימצא

❧ הערות ❧

139. תענית ח ע"א, (מובא בתשובה הראשונה לשאלה זו).

רק בין שיניו, וכשהוא אוכל ולועס, המאכל מתערב בארס, והוא בעצמו בולע את הארס.

מדוע התקלל הנחש דוקא בקללות אלו?

☞ **מדרש רבה (כ, ה):** "אתה גרמת לבריות שיהו מהלכי גחונים על מתייהם¹⁴⁰, אף אתה על גחונך תלך... אמר לו הקב"ה: אני עשיתיך מלך¹⁴¹ על הבהמה ועל החיה ואתה לא בקשת, אני עשיתיך שתהא מהלך קוממיות כאדם, ואתה לא בקשת, 'על גַחֲנֶךָ תֵלֵךְ'. אני עשיתיך שתהא אוכל מאכלות כאדם, ואתה לא בקשת, 'וְעֹפֵר תֹאכֵל כֹּל מִי חַיִּיה', אתה בקשת להרג את האדם ולישא את חוה, 'וְאִיבָה אָשִׁית בְּיָנֶךָ וּבֵין הָאֲשָׁה', הוי מה שבקש לא ניתן לו, ומה שבידו ניטל ממנו".

☞ **חזקוני:** לאחר שאמר לו הקב"ה 'על גַחֲנֶךָ תֵלֵךְ', שיהיה שונה מכל בעלי החיים, שיש להם רגלים ואינם הולכים על הגחון ופיהם אינו בארץ, קילל אותו הקב"ה 'וְעֹפֵר תֹאכֵל', בשונה מכל בעלי החיים, עפר יהיה מזונו, שיאכל מהעפר שיכנס לפיו כשהיה בקרקע. קללת העפר כמזון נובעת ממצבו החדש - 'על גַחֲנֶךָ'.

☞ **רד"ק:** תרגום המילים 'על גַחֲנֶךָ תֵלֵךְ' - 'על מַעַף תֵיזֵיל'¹⁴², כלומר שהולך מושכב ארצה על בטנו¹⁴³. בתחילה היה הנחש הולך בקומה זקופה¹⁴⁴, כמו בני אדם ולאחר שהתגאה בזה¹⁴⁵, שילם לו הקב"ה 'מידה כנגד מידה' ונענש, שהחל ללכת על גחונו. כמו כן, נענש ב'מידה כנגד מידה', על שקינא באדם וגרם לו בערמה שיאכל מעצי גן עדן, כדי להחטיאו באכילה, על כך נענש שמזונו יהיה מהמזון הפחות ביותר - מהעפר.

☞ **רבינו בחיי:** הנחש התכוון להשפיל ולהוריד את האדם וחוה אשתו ממעמדם, והתקלל ונענש בבחינת 'מידה כנגד מידה', בהשפלת קומתו וקבלת מזונו בעפר.

☞ **אברבנאל:** עיין תשובתו לשאלה בפסוק זה 'מה המיוחד בקללת הנחש (עמוד 128).

☞ הערות ☞

140. הנחש נענש בעונש זה משום שהחטיא את אדם וחוה והביא מיתה לעולם. בעקבות המיתה אנשים נאלצו להיות גחונים (דרך אבלות) על מתייהם.
 141. מדרש רבה (יט, א) "רבי הושעיא רבה אמר: דקרטים, היה עומד כקנה ורגלים היו לו".
 142. עיין מדרש רבה יט.
 143. וכן מצינו בחז"ל (בבא מציעא דף נט) "אתתך גוצא גחין ולחיש", כלומר - השפל עצמך אליה ותתייעץ עמה.
 144. מדרש רבה (יט, א) "רבי הושעיא רבה אמר: דקרטים, היה עומד כקנה ורגלים היו לו".
 145. עיין מדרש רבה יט.
 141. יפה תואר מבאר שעל פי הקללה ניתן להבין באיזה מעמד נכבד היה הנחש טרם הקללה. משמע שמתחילה היה מרום יותר מכל החיות.
 142. וכן תרגום הפסוק "כל הולך על גַחֲוֹן" (ויקרא יא, מב) - 'כל דְמַהֲלֵךְ עַל מְעוּהֵי'.

☞ **בכור שור:** דרך בני אדם שמתייעצים זה עם זה. הקב"ה העניש את הנחש ואמר לו "עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֶךְ" - שיהא פיך נתון בארץ, ולא יהיה לך עם מי להתייעץ, "וְעֵפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - הואיל ופיו יהיה בארץ ייכנס העפר לתוכו ויאכלנו בעל כרחו.

☞ **תולדות יצחק:** קללותיו ועונשיו של הנחש נגזרו מעונשיהם של אדם וחווה, שחטאו בעקבות דברי הנחש. הואיל ואדם נענש בקללת "וְאֵל עֵפֶר תָּשׁוּב", לכן קילל הקב"ה את הנחש בקללת "וְעֵפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ". הואיל ונגזרה על אדם מיתה בגלל הנחש, והמת אינו עומד בזקיפות קומה, על כן קילל הקב"ה את הנחש "עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֶךְ"¹⁴⁶.

☞ **אור החיים:** בדיבורו גרם הנחש לשלושה נזקים: א. גרם לסילוק אורו של הקב"ה שהיה חופף על אדם ואשתו. ב. גרם שנכרתו אדם וחווה מהעולם הזה¹⁴⁷. ג. גרם שגם בימים שהם חיים בעולם לא יהנו מגן עדן, כפי שנאמר "וַיִּגְרַשׁ אֶת הָאָדָם" ¹⁴⁸. כנגד שלושה נזקים אלו לקה הנחש בשלושה עונשים: א. כנגד סילוק אורו של הקב"ה, שהוא בחינת 'ברוך', כינה אותו הקב"ה 'אָרוּר'. ב. כנגד הכרתת אדם וחווה מהעולם הזה, נכרתו רגליו של הנחש, וכתוצאה מכך הוגבלה תנועתו בעולם הזה¹⁴⁹. ג. כנגד מה שמנע מהם את ההנאה מגן עדן מאדם וחווה, קילל אותו הקב"ה "וְעֵפֶר תֹּאכַל" ואמרו על כך חז"ל "אפילו אוכל כל מעדני עולם טועם בהם טעם עפר"¹⁵⁰, שכל מה שיאכל - יטעום טעם עפר, ולא יהנה ממנו. לפי זה ידויקו דברי הקב"ה, שפתח את קללות הנחש במילים "כִּי עָשִׂיתָ זֹאת, אָרוּר אַתָּה", הקללות, הם כנגד מעשיו.

☞ **הגר"א:** הקב"ה העניש את הנחש בעונשים אלו משום שפעל בערמומיות להתחנף לאדם ולאשתו, ולא נמנע מלדבר סרה על הקב"ה, שכביכול אינו חפץ בטובת האדם, לכן קולל הנחש יותר מכל הבהמות והחיות. "עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֶךְ" - שלא ידמה וישווה לבעלי החיים, כדי שהעולם לא ייחרב. "וְעֵפֶר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ" - משום שתאוותו וקנאתו היתה רבה, קילל אותו הקב"ה שלא יהנה משום מאכל אדם ובכל מאכל שיאכל יטעם טעם עפר.

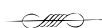
☞ הערות ☞

146. כפי שאמרו חז"ל במדרש רבה (כ, ב) "בשעה שאמר לו הקב"ה 'עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֶךְ', ירדו מלאכי השרת וקצצו ידיו ורגליו והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו".
147. אם לא היה אדם אוכל מעץ הדעת, היה מצוי בעולם הזה ובעולם העליון כאחת, כאדם שמתגורר בשני בתים - בבית ובעליה, ומשחטא - נעשה גשמי ואינו יכול לדור בשניהם יחד, אלא בעולם הזה בפני עצמו וכשירצה לעלות לעליה -
148. לקמן פסוק כד.
149. כפי שאמרו חז"ל במדרש רבה (כ, ב) "בשעה שאמר לו הקב"ה 'עַל גְּחֹנֶךָ תֵּלֶךְ', ירדו מלאכי השרת וקצצו ידיו ורגליו והיה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו".
150. יומא עה ע"א.

מדוע הנחש התקלל יותר מכל בעלי החיים?

✠ בכורות ח ע"א: "אָרוּר אַתָּה מִכָּל הַבְּהֵמָה וּמִכָּל חַיַּת הַשָּׁדָה"¹⁵¹ אם מבהמה נתקללה¹⁵², מחיה לא כל שכן¹⁵³? אלא לומר לך: כשם שנתקללה הבהמה מחיה אחד לשבעה¹⁵⁴ ומאי ניהו? חמור מחתול¹⁵⁵, כך נתקלל הוא מבהמה אחת לשבע, דהוה שב¹⁵⁶ שני¹⁵⁷.

✠ הנצי"ב מוולוז'ין: בהמה היא בייתית, בעוד חיה היא פראית. יש הבדל גדול ביניהם, לכל אחד מהם יש יתרונות כנגד חסרונות. יתרון הבהמה, שמזונותיה על בעליה, שמכינים כל מה שערב ומועיל לה, בניגוד לחיה שמתענגת בעיקר על טרף ובשר שמשגיגה באופן מקרי ולא בקלות. וכשאינה מצליחה למצוא טרף, ניזונת ממאכלים אחרים. עם זאת, לחיה יתרון גדול, שמהלכת כשראשה זקוף, אין עליה עול, לעומת הבהמה שמתהלכת כשראשה כפוי ומשועבד לאדם. הקב"ה קילל את הנחש שיהיו לו את שני החסרונות גם יחד, ובעוצמה הגדולה ביותר. בקללת "עַל גַּחֲזָה תֵלֵךְ" העצים הקב"ה את החסרון של הבהמה שראשה אמנם כפוף, אך הקב"ה קילל את הנחש שראשו לא רק יהיה כפוף, אלא יהיה בקרקע עצמה. מאידך, הנחש אינו ניזון כמו הבהמה שמקבלת אוכל מבעליה, אלא "וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ". כשהבהמה אינה משיגה בשר, היא אוכלת עשב, אולם לנחש לא יהיה תחליף, מזונו עפר, ללא גיוון ועידון, כדברי הנביא "וְנָחַשׁ עָפָר לֶחֱמוֹ". על תוצאת קללת הקב"ה לנחש אנו למדים מדברי חז"ל "רבי אמי ורבי אסי, חד אמר: אפילו אוכל כל מעדני עולם, טועם בהם טעם עפר. וחד אמר: אפילו אוכל כל מעדני עולם - אין דעתו מיושבת עליו, עד שיאכל עפר".

"וְעָפָר תֹּאכַל כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ", מה באה לרבות המילה 'כָּל'?

✠ רבינו בחיי: התורה חידשה במילה 'כָּל' שהעונש ידבק בו, ולא ימוש ממנו לעולם.
✠ רד"ק: כל זמן שיש ממין הנחש בארץ.

✠ הערות ✠

151. הנחש התקלל שהרינו יימשך יותר מכל הבהמות ומכל החיות, וכתוצאה מכך יתמעט זרעו.
152. אם הנחש התקלל שמשך העיבור שלו יהיה ארוך יותר מזה של הבהמה, שזמן הריונה ארוך.
153. מדוע כפלה התורה לשונה ואמרה שהוא יהיה ארוך גם מהחיה, שמשך הריונה קצר יותר מזה של הבהמה.
154. משך זמן העיבור של בהמה ארוך פי 7 ממשך הזמן של עיבור החיות. משך תקופת העיבור הקצרה ביותר בבעלי חיים - 52 ימים, בחתול. תקופת העיבור הארוכה ביותר בבעלי חיים - 365 ימים, בחמור (פי 7).
155. משך זמן העיבור של חמור פי 7 מזה של חתול.
156. משך זמן העיבור של הנחש פי 7 מזה של הבהמה, (שארוך פי 7 מזה של החיה).
157. רבינו בחיי מבאר את דברי חז"ל, שהקדימה התורה את הבהמה לחיה, להשמיענו שכשם שהתקללה הבהמה פי שבעה מהחיה, כך התקלל הנחש פי שבעה מהבהמה.